

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА,
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, БЕЗПЕКИ
ТА ГЛОБАЛІСТИКИ

УДК 327.8:32.019.51

*Дашевська О. В., Дніпропетровський
університет імені Альфреда Нобеля*

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ГЕОПОЛІТИЧНЕ
САМОВИЗНАЧЕННЯ КРАЇНИ**

В статті визначено провідну роль інформації та інформаційної парадигми в геополітиці. Обґрунтовано розуміння інформації з позицій структурного підходу як базису та продукту геополітики. Показано вплив інформації на зміну геополітичного устрою держави. Охарактеризовано перехід на наступний етап історичного розвитку через появу інформаційної зброї, яка є новітньою безконтактною зброєю масового ураження. Доведено безпосередній вплив інформатизації на геополітичне самовизначення держави. Запропоновано ряд пріоритетних напрямків формування засад національно-державного самовизначення країни. Виділені перспективи подальших досліджень інформаційного впливу на геополітичні процеси.

Актуальність. Сучасною характеристикою геополітичного процесу у світі є інформаційне забезпечення. Інформація виступає одночасно базисом, інструментом і продуктом геополітичних дій міжнародних акторів. З розвитком технологій та переходом суспільства в еру інформації, реалізація будь-яких геополітичних рішень неможлива без відповідного інформаційного супроводу.

Наростання локальних регіональних конфліктів, збільшення градусу політичних протистоянь на міжнародній арені, залучення

до цих процесів нових акторів – транснаціональних медіа корпорацій – остаточно закріплюють нову інформаційну парадигму в геополітиці. Дуже влучно даний стан охарактеризував М.Маклюен: «перо день від дня стає могутнішим за шпагу, а на місце солдатів і танків все частіше приходять друкарська фарба, фотографії та електронні засоби комунікації» [2, С.245]. Глобалізація розширює контекст інформаційної парадигми геополітики – боротьба переноситься з географічного об'єкту на людину, тобто йде бій за ум, світогляд, цінності людини. У разі виграшу, переможець отримує лояльне до всіх його ідей суспільство.

Тотальна інформатизація світу викриває нові проблеми світопорядку та ставить перед геополітикою нові завдання, вирішення яких потрібно «на вчора»:

- зміна геопросторових відносин між акторами, насамперед, державами;
- зміна форм і методів геополітичної боротьби;
- розширення сфери дії геополітики, перенесення її у віртуально-інформаційний простір;
- руйнування усталених міжнародних інститутів, які до останнього часу контролювали геополітичні трансформації;
- актуалізація феномену граничного прискорення політичного часу та інш.

За останні два роки (2014-2015 рр.) проявилась неготовність багатьох країн, насамперед країн Європи, до подібних змін. Внутрішньополітична боротьба всередині ЄС та конфліктогенність на її кордонах обумовили формування політики інформаційної безпеки в даних країнах, актуалізували розробки в сфері інформаційних технологій та змусили переглянути роль ЗМІ. Неготовність же України до нової інформаційної геополітичної реальності вилилася у масштабну соціальну, політичну, економічну та культурну кризу, розгортання бойових дій (Донецька та Луганська області) та втрату частини території (АР Крим). Нехтування основних тенденцій світового розвитку, плекання корупційної системи, та, нарешті, геополітична невизначеність призвели до внутрішньої неповноцінності України, що достатньо широко і глибоко підтримувалось в інформаційному полі не тільки всередині країни, а й за її межами.

Огляд літератури та виділення невирішених проблем. У світовій геополітиці проблемі інформаційного впливу на геополітику присвячено доволі багато досліджень, зокрема роботи Дж. Аркілла, П. Бурдє, Ж. Елполя, Р. Даля, М. Маклюена, М. Лібіккі, У. Ліпшманна, Х. Рейнгольда, Д. Ронфельдта, Р. Шафранскі та інш.

Українська ж геополітика значно відрізняється від світової. Багато уваги науковці приділяють питанням місця держави в геополітичному просторі (Д. Базів, О. Василевський, М. Вегеша, А. Гальчинський, О. Гринів, М. Гончар, М. Михальченко, М. Требін, Ю. Шмаленко та інші.), геополітичній стратегії та самовизначенню України в цьому просторі (М. Кулініч, Г. Ситник, П. Черник, М. Шевченко), акцентуючи увагу на трьох можливих варіантах: інтеграція з Євросоюзом (О. Воронова, О. Снігир, Ж. Панченко, О. Яхно); інтеграція в рамках пострадянського простору (Ю. Павленко); самостійність та розвиток дво- та багатосторонніх міждержавних відносин (В. Вдовенко, Ф. Рудич). В контексті саме цих трьох варіантів розглядаються фактори впливу та засади формування зовнішньої стратегії держави. Окремі дослідження присвячені національній безпеці (С. Бодрук, М. Пендюра, А. Семенченко, Г. Ситник, В. Смолянюк), інформаційному протиборству країн та інформаційній війні (В. Остроухов, Г. Почепцов, В. Петрик, М. Присяжнюк, Є. Скулиш та інші.), ролі ЗМІ у політичному виборі суспільства (Я. Жарков, Л. Компанцева, О. Литвиенко, В. Розумюк та інші.), кібербезпеці (О. Леонов). В цілому, відмічаючи значну роль інформації у міжнародних відносинах, більшість вітчизняних досліджень присвячена констатації фактів та загальним пропозиціям щодо реалізації інформаційної парадигми у геополітиці. Поки що поза увагою науковців залишаються питання визначення ключової ролі інформації в розбудові геополітичної стратегії України.

Мета статті – визначення інформаційного впливу на геополітичний розвиток держави та виділення на цій основі пріоритетних напрямків формування національно-державного самовизначення України.

Основні результати. Загальноновизнаним є факт того, що сучасне суспільство є інформаційним. Сама ж концепція інформаційного суспільства виділилась з теорії постіндустріалізму, і її основною характеристикою виступає масове виробництво знань та інформації за допомогою глибокого впровадження інформаційних технологій в усі сфери життя. Згідно Дж. Мартіну, інформація та рівень її використання обумовлюють якість життя, а також перспективи соціально-економічних змін суспільства [3]. Дана теза є досить актуальною: приклад провідних країн світу (США, Німеччина, Японія, Китай) яскраво демонструє переваги саме інформаційної концепції. На противагу – Україна. Відсутність розуміння засад світового розвитку, небажання влади дивитись вперед і постійне озирання на «могутній Радянський Союз» призвели країну до межі свого існування.

Важливо відмітити, що в становленні тієї чи іншої концепції суспільного розвитку держави провідна роль належить владним

інституціям: вибір та обґрунтування стратегії, нормативно-правове забезпечення державна підтримка і державне регулювання, формування пріоритетних сфер наукових досліджень тощо. Марнування усіх цих можливостей відкидає країну на узбіччя світового прогресу та робить легкою здобиччю для інших більш розвинених держав. Саме це ми і спостерігаємо в Україні.

Для геополітичного дискурсу важливим є розуміння інформації як геополітичної категорії, яка дозволяє ввести в аналіз таку змінну як інформація. У загальному розумінні, інформація – це певні знання про предмети, факти, ідеї, якими обмінюються між собою люди, люди і машини, машини і машини, тварини, рослини, клітини і т.д. Згідно з міжнародних стандартів ISO/IEC/IEEE 24765:2010 інформація є, в першу чергу, інтерпретацією уявлення (даних) про предмети, факти, ідеї [8]. Одні з теоретиків інформаційних війн – Дж. Акрілла та Д.Ронфельдт, розглядаючи інформацію з прикладної точки зору, окрім процесуального розуміння (інформація як процес передачі повідомлення), виділяють структурне – інформація як базис, тобто вона виступає основою будь-якої структури [7, С. 25]. Г.Почепцов уточнює, що структурне розуміння інформації робить акцент на цінностях, цілях та принципах. При цьому мова йде про знання, а не про факти, тому що факти не можуть визначати суть системи [5]. Ми погоджуємось з існуванням структурної складової інформації, адже в геополітичному процесі інформація виступає базисом геополітичної структури. Водночас, інформація є і продуктом цієї геополітичної структури, який споживається. Такий інформаційний геополітичний процес ми можемо спостерігати в Україні: прорадянські цінності, які формувались за часів СРСР та підтримувались російською пропагандою, замінюються проєвропейськими за допомогою інформаційних повідомлень. Так, динаміка зміни настроїв населення України щодо напрямів розвитку зовнішньої політики держави демонструє на практиці дію інформаційного впливу (рис. 1).

Як бачимо, російський вектор зовнішньої політики зазнав значних втрат в підтримці населення України, водночас наростив підтримку курс на ЄС та США.

Можна привести вже хрестоматійний приклад Холодної війни, результатом якої став розпад Радянського Союзу. Ключову роль тут зіграли саме інформаційні технології (в широкому сенсі), адже за допомогою просування західних цінностей та масової американської культури відбулось руйнування ідеології СРСР перш за все в умах певної частини керівництва на чолі з М.Горбачовим та населення (молоді, інтелігенції). В цьому протистоянні були використані і фізичні речі,

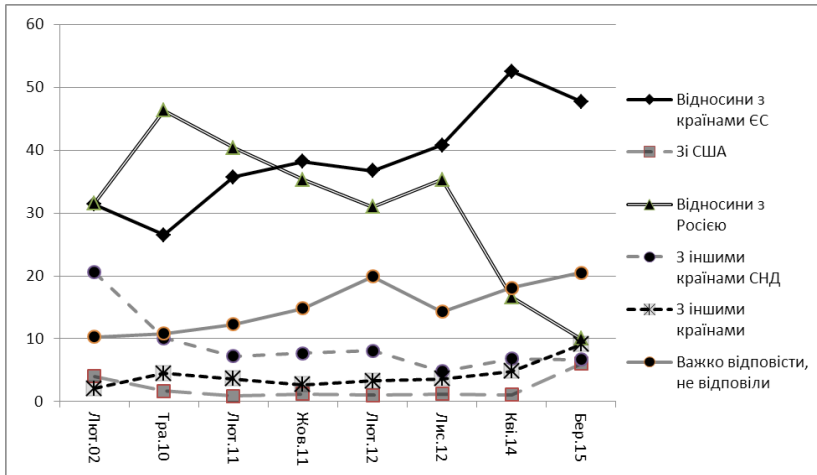

Рис. 1. Результати відповідей на питання «Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?» (2002-2015 рр.)

(Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 березня 2015 року. Було опитано 2009 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95 [6].)

які несли інформацію про західну культуру (наприклад, джинси, автомобілі, Pepsi-cola, Coca-Cola), і технічні засоби, які безпосередньо транслювали необхідну інформацію (радіо «Голос Америки»), і, власне, самі інформаційні повідомлення.

Після закінчення Холодної війни питання про інформаційний вплив та/або значення інформації в геополітиці вже не стояло, воно переросло в інше – інформаційне протиборство. Тобто, при збереженні суті основних завдань геополітики, змінились умови їх реалізації. Поряд з суто географічним фактором, який лежав в основі геополітики, відбулось становлення інформаційного, який стирає географічні та політичні кордони між державами та суспільствами, вводить до геополітичного процесу нових міжнародних акторів – від транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій до невеликих спільнот

та окремих людей. Розвиток інформаційних технологій формує новий несильовий інструмент геополітичної боротьби, доступ до якого мають всі охочі – інформаційну зброю.

Зауважимо, що перехід до нового етапу світового розвитку обґрунтовано в багатьох дослідженнях, однак ми наведемо лише одне – це періодизація історичного процесу за І. Д'яконовим. І. Д'яконов поділив історичний процес на вісім періодів/фаз з відповідними фазовими переходами. Найчастіше, він пов'язував фазові переходи з появою нового виду або якісного оновлення озброєння. Так, перехід від шостої на сьому фазу обґрунтовується появою броньованих кораблів, літаків, танків, хімічною зброєю; перехід від сьомої на восьму фазу – появою ядерної зброї. І. Д'яконов у своїх дослідженнях доводить експоненціальний розвиток або прискорення історичного процесу [1], останнє корелюється з феноменом граничного прискорення політичного процесу. О. Панов розвинувши дослідження І. Д'яконова розрахував коефіцієнт прискорення та запропонував датування фаз історичного процесу, де перехід до дев'ятої фази визначений приблизно у 1989 р. [4]. Даний період найчастіше пов'язують з розпадом СРСР та руйнуванням всієї тоталітарної системи. Однак саме на цей період приходиться і оформлення інформаційних технологій як виду зброї або інструменту ведення боротьби. Саме починаючи з 1990-х рр. з'являється високоточна безконтактна зброя, яка управляється за допомогою комп'ютерних систем через супутниковий зв'язок. Інформаційно розвинені країни у своїй державній політиці від початку 1990-х років і до сьогодні приділяють основну увагу відслідковуванню і, по можливості, контролюванню суспільних змін, спричинених інформаційними технологіями.

Для України важливо не залишитись осторонь цих процесів, а активно до них долучитись. Необхідно пам'ятати, що інформаційні технології створюють можливість «скачкообразного» переходу до нової якості життя і на цій основі формування потужної геополітичної позиції у світі.

З відкриттям вільного доступу до інформації українське суспільство зіткнулось з проблемою неструктурованого масованого потоку різнонаправлених даних. З одного боку, дозована радянська пропаганда, з другого – прозахідні заклики до демократії та свободи; з третього – вихід з підпілля націоналістів та просування ідеї радикальної «українізації України». Виокремити з цієї маси раціональне зерно свідомість українця була неготова і, навіть, неспроможна, у зв'язку з історичними обставинами. В таких умовах та з урахуванням міжнародного тиску, формувати засади геополітичного самовизначення

було неможливо. Нова влада вже незалежної України, яка виховувалась в найкращих традиціях СРСР обрала шлях нейтралітету та вичікування певних преференцій від Росії чи Європи, а український народ це підтримав, адже був у стані занепокоєння через сприйняття нових для нього систем цінностей та загальної мети існування держави. Напевно, така позиція до останнього часу задовольняла обидві сторони – і владу, і суспільство. Але, як ми бачимо сьогодні, така позиція спостерігача та споживача геополітичного процесу призвела до наростання соціальної кризи, кризи державності. Неможливо жити в одній державі, не виробляючи спільних цінностей, єдиної мети та завдань спільного існування, не розвиваючи власні культурні особливості, не формуючи інформаційного поля сприйняття. На нашу думку, саме відставання в інформаційному прогресі (насамперед, ідеологічному) стало на заваді ефективній реалізації того потужного геополітичного потенціалу, який отримала Україна у спадок від своїх пращурів.

Грунтуючись на засадах інформаційної парадигми геополітики та визнавши пріоритетну роль інформації як базису та продукту сучасного геополітичного процесу можна окреслити основні напрямки формування національно-державного самовизначення України у міжнародному просторі. Серед таких напрямків необхідно виділити:

1. Вироблення єдиної (для всіх громадян країни) мети спільного проживання в державі;
2. Вироблення стратегічних засад розвитку держави та конкретних завдань, зрозумілих для всіх громадян держави;
3. Розробка геополітичної стратегії держави, яка раціонально поєднувала б в собі внутрішні стратегічні пріоритети та зовнішні реалії сучасного світопорядку;
4. Впровадження проривних інформаційних технологій та стимулювання інноваційної діяльності в інформаційній сфері, що забезпечить новий якісний рівень соціально-економічного розвитку держави;
5. Розробка та масштабна реалізація проекту інформаційної безпеки держави;
6. Формування національно-державної інформаційної політики та реалізація її не тільки всередині країни, а й поза її межами.

Даний перелік можна продовжити і деталізувати, включивши до нього окремі складові наукової та освітньої політики, економічної політики, нормативно-правове забезпечення та інше. Але тут хочемо зазначити, без визнання на державному рівні, у владних колах необхідності спиратись на новітні наукові досягнення не тільки в технічній та природничій галузях, а й гуманітарній (геополітика, соціологія,

економіка, філологія, культурологія тощо) неможливо досягти будь-яких помітних результатів в покращенні соціально-економічного життя країни, а тим більш – зміцнення її геополітичних позицій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз ролі інформації в сучасному суспільстві показав наявність значного впливу інформаційних факторів на геополітику країни. Серед таких факторів особливу роль відіграють інформаційні технології як засоби передачі повідомлень та сама суть подібних повідомлень. З початку 1990-х років інформація перетворюється з суто процесуального елемента на структурний базис та продукт геополітики, формується новий тип зброї масового ураження – інформаційної. В даний період розвиваються теоретичні та практичні дослідження форм та методів ведення інформаційної війни, окремі результати таких досліджень апробуються в локальних регіональних конфліктах, зокрема і в Україні. В таких умовах перспективними та необхідними є дослідження протидії інформаційним атакам, забезпечення інформаційної безпеки країни та використання інформаційної парадигми при формуванні засад геополітичного самовизначення держави.

Бібліографічний список:

1. Дьяконов И.М. Пути истории. От древнейшего человека до наших дней / И.М. Дьяконов. Изд. 2-е, испр. – М. : КомКнига, 2007. – 384 с.
2. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. ; пер. с англ. В. В. Львова ; послесл. Г. А. Арбатова. – М., Ладомир, 1997. – 848 с.
3. Мартин У.Дж. Информационное общество : реферат / У. Дж. Мартин // Теория и практика общественно-научной информации : Ежеквартальник; АН СССР. ИНИОН. – М., 1990. – № 3. – С. 115–123.
4. Панов А.Д. Универсальная эволюция и проблема поиска внеземного разума / А.Д. Панов. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 208 с.
5. Почепцов Г. Первые исследования в сфере информационных войн: от прошлого к современности / Г.Почепцов // MediaSapiens, 14.06.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/pervye_issledovaniya_v_sfere_informatsionnykh_voyn_ot_proshlogo_k_sovremennosti/?media=print
6. Соціологічні дослідження // Соціологічна служба Центру Разумкова, [Електронний ресурс]. 20.03.2015. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=305
7. Arquilla J., Ronfeldt D. Information power and grand strategy: In Athena's camp – section 2 // Preparing for conflict in the information age. – Santa – Monica, 1997. – p. 25.
8. ISO/IEC/IEEE 24765:2010. – Vocabulary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iso.org/obp/ui

В статье определена ведущая роль информации и информационной парадигмы в геополитике. Обосновано понимание информации с позиции структурного подхода как базиса и продукта геополитики. Показано влияние информации на смену геополитического устройства государства. Охарактеризован переход на следующий этап исторического развития в связи с появлением информационного оружия, которое является новейшим бесконтактным оружием массового поражения. Доказано непосредственное влияние информатизации на геополитическое самоопределение государства. Предложен ряд приоритетных направлений, направленных на формирование основ национально-государственного самоопределения страны. Выделены перспективы дальнейших исследований информационного влияния на геополитические процессы.

In this article the leading role of information and informational paradigm in geopolitics is outlined. The recognition of the role of information from the position of structural approach as a basis and a product of geopolitics is revealed. The influence of information on the change of geopolitical structure of the country is proved. The transition to the next stage of historical development due to the emergence of the newest unconventional weapons is described. The direct impact of informatization on the state self-determination of the country is proved. The set of priority-driven directions, which are aimed at formation of the basis of the national-state self-determination of the country is suggested. The prospects of further investigations of informational impacts on the geopolitical processes are outlined.

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2015

УДК 327.56(519.5)

*Кан Д. С., Киевский национальный
лингвистический университет*

ПРОБЛЕМА ДЕНУКЛЕАРИЗАЦИИ КОРЕЙСКОГО ПОЛУОСТРОВА

В данной статье идет речь о проблеме денуклеаризации Корейского полуострова, которая является ключевым фактором в обострении отношений между странами Северо-Восточной Азии. Проанализированы первый и второй ядерные кризисы и Женевское соглашение 1994 года. Статья дает возможность более глубоко понять суть ядерной проблемы в Северной Корее и оценить степень важности ракетно-ядерной угрозы со стороны КНДР.